A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XIV SECTIO K 2007

Wydział Politologii UMCS

HANNA DUMAŁA

Transgraniczna współpraca kulturalna Polski

Poland's transborder cultural cooperation

Współpraca transgraniczna związana jest z ideami samorządności lokalnej, demokracji, praw człowieka i gospodarki rynkowej. Oznacza ona z jednej strony przełamywanie negatywnych zaszłości, z drugiej zaś likwidację ograniczeń o charakterze ekonomicznym i organizowanie pragmatycznej współpracy. Wywiera pozytywny wpływ na rozwój regionów granicznych w dziedzinie gospodarczej, społecznej i kulturalnej. Jest ona ważna również jako forma społecznego uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych. Tą drogą społeczeństwa, zwłaszcza społeczności lokalne z regionów przygranicznych, włączane są w stosunki międzypaństwowe. Rozwijają się autentyczne więzi i dobrosąsiedzkie stosunki, te zaś pozwalają pokonywać resentymenty historyczne i eliminować potencjalne podziały i konflikty.

Współpraca regionów granicznych stanowi ważny element procesów integracyjnych w Europie. Przykład dobrej współpracy transgranicznej społeczności lokalnych oddziałuje na stosunki pomiędzy państwami i może być jednym ze stabilizatorów tych stosunków, co wyraźnie pokazuje przykład niemiecko-francuski, a co, jak się wydaje, Polska stara się powielać w stosunkach z Niemcami.[1]

Wiedza o wspólnym regionie, o jego uwarunkowaniach geograficznych, strukturalnych, gospodarczych, społecznych, kulturalnych i historycznych są

[1] „Polsko-niemieckie pogranicze może stanowić wkład do procesu jednoczącej się Europy. Już dzisiaj z naszych wspólnych doświadczeń biorą przykład inne regiony przygraniczne w Europie Środkowej i Wschodniej. Uczyńmy polsko-niemieckie pogranicze szkołą dobrego, europejskiego sąsiedztwa.'' Przemówienie prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka na Uniwersytecie Viadrina, 4 grudnia 1997 r., „Przegląd Rządowy'' 1997, nr 12, s. 82.

warunkiem zaangażowania mieszkańców oraz wszystkich pozostałych podmiotów tego obszaru. Wiedza ta pozostaje w ścisłym związku z transgranicznym transferem społecznym i kulturowym. Przygraniczna współpraca kulturalna ma więc bardzo duże znaczenie i jest ważną przesłanką wszelkich dalszych działań usuwających brak zaufania, umacniających wzajemne zaufanie i zbliżenie między społecznościami sąsiadujących regionów i państw.

„POLSKIE'' EUROREGIONY

Współpraca transgraniczna polskich regionów przygranicznych rozpoczęła się po przełomie 1989 r. jako skutek zmiany ustroju politycznego, polityki zagranicznej państwa oraz otwarcia granic. Odzyskanie suwerenności politycznej, transformacja gospodarki w kierunku gospodarki rynkowej, demokratyzacja państwa, budowa społeczeństwa obywatelskiego połączona z rozwojem samorządności lokalnej i rozwojem świadomości regionalnej spowodowały wzrost zainteresowania współpracą poprzez granice i umożliwiły nawiązywanie kontaktów bez pośrednictwa stolicy. Z drugiej strony rząd Polski traktuje współpracę transgraniczną jako „instrument w tworzeniu sieci nowych stosunków z sąsiadami'', „narzędzie wspierania demokracji lokalnej u sąsiadów'',a tę z Niemcami jako element „strategii umacniania związków z Europą Zachodnią, zwłaszcza ze Wspólnotami Europejskimi''.[2]

Współpraca transgraniczna może dokonywać się w sposób żywiołowy i niesformalizowany, często jednakże przybiera formy bardziej zorganizowane. Do najczęściej spotykanych struktur transgranicznych należą (w kolejności ich sformalizowania, zaczynając od poziomu najwyższego): euroregiony, wspólnoty robocze oraz różnego rodzaju uzgodnienia instytucjonalne. Na polskim pograniczu dominują struktury euroregionalne. Są one tworzone zarówno na szczeblu lokalnym (gminnym), jak i regionalnym (wojewódzkim).

Obecnie wokół polskiej granicy istnieje siedemnaście euroregionów (patrz rycina 1): cztery na granicy zachodniej z Niemcami, siedem na granicy południowej z Czechami i Słowacją oraz sześć na granicy wschodniej i północnej z Ukrainą, Białorusią, Litwą i Rosją. Chronologię powstawania euroregionów przedstawia tabela 1. Współpraca transgraniczna w euroregionach obejmuje swym zasięgiem, poza obszarami przygranicznymi naszych sąsiadów, także jednostki terytorialne z państw bezpośrednio niesąsiadujących z Polską: Węgier, Rumunii, Łotwy, Szwecji i Danii.

Cele współpracy transgranicznej można najogólniej podzielić na dwie grupy: rozwojowo-gospodarcze i społeczno-kulturowe. Wykaz typowych zadań zawie-

[2] Wystąpienie sejmowe Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Krzysztofa Skubiszewskiego dotyczące euroregionów, Warszawa 3 marca 1993 r., „Zbiór Dokumentów'' 1993, nr 1, s. 193, 203.

Ryc. 1. Rozmieszczenie euroregionów wokół polskiej granicy

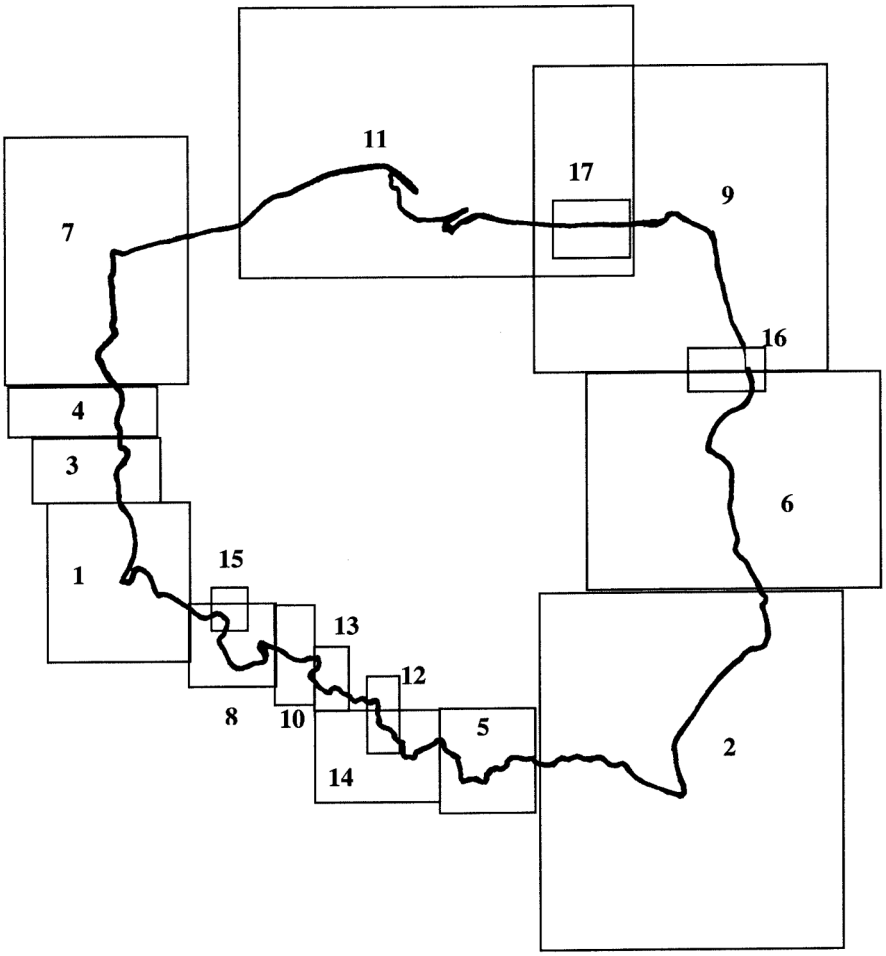

1. Nysa; 2. Karpacki; 3. Sprewa-Nysa-Bóbr; 4. Pro Europa Viadrina; 5. Tatry; 6. Bug; 7. Pomerania; 8. Glacensis; 9. Niemen; 10. Pradziad; 11. Bałtyk; 12. Śląsk Cieszyński; 13. Silesia; 14. Beskidy; 15. Dobrava; 16. Puszcza Białowieska, 17. Łyna-Ława.

Źródło: opracowanie własne.

ra „Europejska Konwencja Ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi'' (tzw. Konwencja Madrycka) przyjęta przez Radę Europy (RE) 21 maja 1980 r.[3] Za Konwencją statuty polskich euroregionów wymieniają takie cele, jak: równomierny i zrównoważony rozwój obszarów przygranicznych, poprawa warunków życia ich mieszkańców, pomyśl-

[3] *European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities,* Madrid, 21.V.1980, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/106.htm>. Polski tekst: Dz.U. 1993, nr 61, poz. 287.

Tab. 1. „Polskie'' euroregiony według kolejności ich powstawania

Nazwa	Strony (poza polską)	Data utworzenia
1. Nysa	niemiecko-czeski	21 grudnia 1991 r.
2. Karpacki	ukraińsko-słowacko-węgiersko-rumuński	14 lutego 1993 r.
3. Sprewa-Nysa-Bóbr	niemiecki	21 września 1993 r.
4. Pro Europa Viadrina	niemiecki	21 grudnia 1993 r.
5. Tatry	słowacki	26 sierpnia 1994 r.
6. Bug	ukraińsko-białoruski	29 września 1995 r.
7. Pomerania	niemiecko-szwedzki	15 grudnia 1995 r.
8. Glacensis	czeski	5 grudnia 1996 r.
9. Niemen	białorusko-litewsko-rosyjski	6 czerwca 1997 r.
10. Pradziad	czeski	2 lipca 1997 r.
11. Bałtyk	rosyjsko-litewsko-łotewsko-duńsko-szwedzki	22 lutego 1998 r.
12. Śląsk Cieszyński	czeski	22 kwietnia 1998 r.
13. Silesia	czeski	20 września 1998 r.
14. Beskidy	słowacko-czeski	9 czerwca 2000 r.
15. Dobrava	czeski	25 stycznia 2001 r.
16. Puszcza Białowieska	białoruski	25 maja 2002 r.
17. Łyna-Ława	rosyjski	4 września 2003 r.

Źródło: opracowanie własne.

ność obszarów przygranicznych, sanacja ekologiczna, rozkwit gospodarczy. W większości dokumentów są wymieniane: rozwój infrastruktury o zasięgu ponadgranicznym, współdziałanie w zapobieganiu i zwalczaniu katastrof i klęsk żywiołowych, współpraca w zakresie planowania przestrzennego, usprawnianie ruchu granicznego, wspieranie wspólnych ponadgranicznych projektów w dziedzinie zwalczania przestępczości.

Jakkolwiek dominujące są cele z pierwszej grupy, nie należy nie doceniać sfery społeczno-kulturowej. Poszczególne euroregiony wymieniają takie cele, jak: rozwój turystyki i kontaktów międzyludzkich, wymiana kulturalna oraz opieka nad wspólnym dziedzictwem kulturowym, współpraca w dziedzinie szkolnictwa, wpływanie na ogólną poprawę stosunków międzyludzkich, współpraca w zakresie działalności humanitarnej oraz socjalnej, współpraca w wychowaniu młodego pokolenia, wspieranie idei jedności europejskiej i międzynarodowego zrozumienia.

Współpraca transgraniczna obejmuje większość środowisk społecznych i zawodowych, angażuje jednostki na różnym szczeblu: lokalne i regionalne władze samorządowe, szkoły, uniwersytety, organizacje pozarządowe, związki twórców, placówki kulturalne, przedsiębiorców, pojedynczych obywateli i całe rodziny. Co warte podkreślenia, w przedsięwzięciach uczestniczą zarówno twórcy posiadający już dorobek artystyczny, jak też dzieci i młodzież z zespołów artystycznych i grup twórczych. Przebiega ona w sposób żywiołowy, spontaniczny, mając charakter imprez organizowanych *ad hoc* czy też jednorazowych, ale także – coraz częściej

– w sposób bardziej kierowany, jako przedsięwzięcia powtarzalne (cykliczne) o charakterze stałym i długofalowym. Powoływane są także transgraniczne stowarzyszenia podejmujące wspólne przedsięwzięcia o charakterze naukowym, artystycznym, krajoznawczym i towarzyskim.[4]

Przygraniczna współpraca Polski w latach dziewięćdziesiątych XX w. najkorzystniej i najszerzej układała się właśnie w dziedzinie kultury. Często zresztą jest to formułowane jako zarzut pod adresem polskich euroregionów: „współpraca transgraniczna odbywa się w obojętnych gospodarce sferach kultury, sztuki oraz oświaty''.[5] Ta sfera współdziałania jest dla mieszkańców najatrakcyjniejsza, bowiem ucząc o przeszłości i współczesnej historii sąsiadów prowadzi do wzajemnego poznawania się i stopniowego niwelowania istniejących barier. Przyczynia się do zbliżenia i większego zrozumienia sąsiadów i co za tym idzie stabilizacji granic. Stosunki transgraniczne nie tylko odwołują się do tradycji kulturowych danego obszaru, utrwalają regionalną tożsamość, ale tworzą także nową perspektywę na przyszłość. Jednocześnie strony mają świadomość znaczenia kultury i kwestii tożsamości jako jednego z zasadniczych czynników konsolidacji wymiany gospodarczej.

FORMY WSPÓŁPRACY KULTURALNEJ – PRZYKŁADY WSPÓLNYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ

Zakres przygranicznej współpracy kulturalnej oferuje ogromne możliwości działań. Zgodnie ze wskazówkami Rady Europy składają się na nią przedsięwzięcia w zakresie:

1. edukacji, w tym nauki języka; na przykład wymiana uczniów, studentów i nauczycieli w ramach partnerstwa szkół i uczelni, wprowadzanie dwujęzycznych programów szkolnych, ułatwienia (m.in. transportowe) w dostępie młodzieży do szkół po drugiej stronie granicy, współpraca naukowo-badawcza szkół wyższych;

2. imprez kulturalnych, takich jak organizowane wspólnie festiwale, przedstawienia teatralne, wystawy sztuki, koncerty, ale także publikowanie informatorów kulturalno-turystycznych, w których znaleźć można informacje na temat repertuaru teatrów i kin po obu stronach granicy, pracy muzeów, zabytków, pomników itp.;

[4] Jako przykład mogą służyć działające w euroregionie Pro Europa Viadrina Polsko-Niemieckie Stowarzyszenie Educatio „Pro Europa Viadrina'' oraz Stowarzyszenie „Most Frankfurcki''. Szerzej patrz: K. Baldauf, *Współpraca partnerskich miast Frankfurtu n. Odrą i Słubic. Stowarzyszenie „Most Frankfurcki'' – historia i działalność. Euroregion Pro Europa Viadrina,* „Przegląd Zachodni'' 1994, nr 2, s. 170–183.

[5] Wypowiedź M. Tałasiewicza, wojewody szczecińskiego. Cyt. za: *Więcej deklaracji niż konkretów,* „Głos Szczeciński'' 29.09.1997.

3. młodzieży i sportu; chodzi o włączenie dzieci i młodzieży do wszystkich form współpracy kulturalnej, a także o organizowanie zawodów sportowych oraz obozów i kolonii;

4. wspólnego dziedzictwa kulturowego – wspólne projekty polegać mogą między innymi na tworzeniu i promocji turystycznych szlaków kulturowych czy wymianie informacji i doświadczeń w dziedzinie konserwacji i ratowania zabytków architektury;

5. środków masowego przekazu; współpraca obejmować powinna wszystkie rodzaje mediów, a więc lokalną telewizję, radio i prasę.[6]

Realizacja wielu przedsięwzięć transgranicznych w dziedzinie kultury w Polsce została wsparta z funduszy Unii Europejskiej. W 1994 roku z budżetu UE wydzielona została linia budżetowa PHARE-CBC (CBC – Cross-Border Cooperation) przeznaczona na wsparcie współpracy transgranicznej między regionami Unii Europejskiej i Europy Środkowo-Wschodniej. W 1995 r. uruchomiono w jej ramach Program Małych Projektów Euroregionalnych. O ile z budżetu głównego PHARE-CBC finansowane były przede wszystkim, uznane za priorytetowe, projekty z zakresu transportu i ochrony środowiska to w Programie Małych Projektów Euroregionalnych preferowano tzw. „projekty miękkie'', dotyczące właśnie wymiany kulturalnej, lokalnej demokracji, „zasobów ludzkich'', planowania przestrzennego oraz rozwoju gospodarczego i turystyki. Innym programem pomocowym UE w tym zakresie był PHARE-CREDO, uruchomiony w roku 1997, dla finansowania projektów współpracy przygranicznej pomiędzy państwami Europy Środkowo-Wschodniej lub pomiędzy nimi a państwami Wspólnoty Niepodległych Państw. Z pieniędzy w ramach tego programu korzystały euroregiony na południowej i wschodniej granicy Polski. Należy jednak podkreślić, że środki dla euroregionów położonych na zachodniej granicy Polski (w ramach PHARE-CBC) były zdecydowanie większe od tych, które przeznaczono dla euroregionów z południowej i wschodniej granicy kraju (PHARE-CREDO).

Wymiana kulturalna we wszystkich programach finansowanych z funduszy PHARE-CBC zajmowała pozycję dominującą. Według wyliczeń Mirosława Zdulskiego euroregiony na zachodniej granicy Polski wydały na nią 53% środków Funduszu Małych Projektów Euroregionalnych, realizując w latach 1995–1999 aż 833 projekty.[7] W dwóch euroregionach wydatki na ten cel przekroczyły 50% (tab. 2). Liczba zrealizowanych przedsięwzięć kulturalnych wyniosła w tym czasie od 100 – Pomerania do 370 – Nysa (tab. 3).

[6] Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (2000) of the Committee of Ministers to member states on fostering transfrontier co-operation between territorial communities or authorities in the cultural field, 12 January 2000, Appendix.

[7] M. Zdulski, *Polskie doświadczenia we współpracy transgranicznej. Realizacja Funduszu Małych Projektów PHARE CBC,* Jelenia Góra 2002, s. 123.

Tab. 2. Finansowanie wymiany kulturalnej w euroregionach na granicy zachodniej w latach 1995–1999 (w euro)

Euroregion	Wkład własny	Środki PHARE-CBC	Środki łącznie	% kosztów współpracy we wszystkich dziedzinach
Nysa	1 886 820,10	1 509 430,84	3 396 250,94	61,3
Sprewa-Nysa-Bóbr	1 123 769,70	1 144 528,84	2 268 298,54	59,8
Pro Europa Viadrina	592 949,23	668 023,06	1 260 972,29	35,5
Pomerania	825 160,57	807 898,01	1 633 058,58	42,0
Razem	4 428 699,60	4 129 880,75	8 558 580,35	53,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Zdulski, *Polskie doświadczenia we współpracy transgranicznej. Realizacja Funduszu Małych Projektów PHARE CBC,* Jelenia Góra 2002, s. 60, 80–81, 95–96, 112–113, 125.

Tab. 3. Liczba projektów zrealizowanych w euroregionach na granicy zachodniej współfinansowanych przez Fundusz Małych Projektów Euroregionalnych w latach 1995–1999

Euroregion	1995	1996	1997	1998	1999	Razem
Nysa	48	107	72	58	85	370
Sprewa-Nysa-Bóbr	35	64	69	68	–	236
Pro Europa Viadrina	12	8	33	74	–	127
Pomerania	4	34	39	23	–	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Zdulski, *Polskie doświadczenia...*, s. 59, 80, 95, 112.

Do najczęściej organizowanych przedsięwzięć należały imprezy sportowe i masowe (tab. 4). Kolejno – koncerty, festiwale, plenery, publikacje i wystawy. Liczba pozostałych przedsięwzięć, takich jak konkursy, konferencje i wymiana zespołów artystycznych nie przekraczała kilkunastu.

Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej liczby trudno jest przedstawić wszystkie wydarzenia kulturalne, które miały miejsce w ramach współpracy transgranicznej Polski. Jak już wspominałam, w ciągu kilkunastu lat jakie minęły od momentu powstania pierwszego euroregionu, zostały zrealizowane dziesiątki festiwali, plenerów, wystaw, wieczorów autorskich, koncertów, festynów, przedstawień, sympozjów, warsztatów, odbyło się dziesiątki innych imprez kulturalnych organizowanych przez władze gmin i miast, stowarzyszenia, muzea, domy kultury, biblioteki, placówki oświatowe itp. Część z nich przekształciła się w przedsięwzięcia cykliczne i już na stałe weszła do kalendarza wspólnych imprez, inne miały charakter incydentalny. Poniżej wymienię więc jedynie po kilka przykładów charakterystycznych dla każdej z wymienionych dziedzin współpracy kulturalnej.

Edukacja. Symbolicznym, i jednocześnie jednym z najbardziej spektakularnych przedsięwzięć w tej dziedzinie, jest Uniwersytet Europejski Viadrina (UEV) we Frankfurcie nad Odrą i stanowiące jego integralną część Collegium Polonicum (CP) w Słubicach. UEV kształci młodzież niemiecką i polską na trzech kierunkach

Tab. 4. Liczba przedsięwzięć kulturalnych realizowanych w euroregionach na granicy zachodniej przy wsparciu Funduszu Małych Projektów Euroregionalnych w latach 1995–1999

Przedsięwzięcie	Nysa	Sprewa-Nysa-Bóbr	Pro Europa Viadrina	Pomerania	Razem
Imprezy sportowe	105	96	47	21	269
Imprezy masowe	101	52	26	37	216
Koncerty	35	36	21	11	103
Festiwale	32	25	8	13	78
Plenery	39	13	8	4	64
Publikacje	15	6	9	4	34
Wystawy	18	7	4	4	33
Konkursy	16	–	2	–	18
Konferencje	5	1	–	5	11
Wymiana zespołów artystycznych	4	–	2	1	7
Razem	370	236	127	100	833

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Zdulski, *Polskie doświadczenia...*, s. 60, 79, 96, 111.

studiów: ekonomii, kulturoznawstwa i prawa. Zadaniem CP jest promocja polsko-niemieckich kontaktów naukowych, wiedzy o Polsce, badanie problemów regionów granicznych i wspieranie współpracy euroregionalnej.[8] Podobna, ale jeszcze nie w pełni zrealizowana inicjatywa powstała na granicy polsko-czeskiej w Kłodzku, gdzie utworzono ośrodek zamiejscowy Uniwersytetu Wrocławskiego jako zalążek przyszłego Collegium Glacensis. W maju 2004 r. podpisano natomiast akt założycielski innej mieszanej uczelni – Polsko-Czeskiej Wyższej Szkoły Biznesu i Sportu „Collegium Glacense'' z siedzibą w Nowej Rudzie.

W celu rozwijania współpracy akademickiej, kulturalnej i naukowej szkół wyższych w euroregionie Karpackim w 1994 r. utworzono Stowarzyszenie Uniwersytetów Regionu Karpat (ACRU). Stowarzyszenie zrzesza ponad 20 uczelni z Polski, Ukrainy, Słowacji, Węgier i Rumunii, a więc państw, których regiony współpracują w euroregionie. Realizując przyjęty program, Stowarzyszenie organizuje wymianę studentów, kadry dydaktycznej i badawczej, wspólne badania naukowe, kursy, kształcenie korespondencyjne i ustawiczne oraz system informacji uniwersyteckiej bibliotek. ACRU jest organizacją non-profit zarejestrowaną w Republice Słowacji w Koszycach.[9]

[8] Patrz szerzej: W. Preffer, *Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą i Collegium Polonicum. Powstanie, koncepcja i plany rozwoju,* „Przegląd Zachodni'' 1994, nr 2 oraz strony internetowe: <www.euv-frankfurt-o.de> i <www.cp.euv-frankfurt-o.de/pl>.

[9] Szerzej na temat Stowarzyszenia patrz: S. Rębisz, *Szanse i potrzeby edukacji międzykulturowej w Euroregionie Karpackim (przykład Stowarzyszenia Uniwersytetów Regionu Karpat),* [w:] *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie,* red. T. Lewowicki, Katowice 2000, s. 191–194 oraz strona internetowa <http://acru.tuke.sk>.

Imprezy kulturalne. Szczególnym przykładem imprez kulturalnych o bardzo szerokim zakresie przedmiotowym są tzw. „Dni euroregionu''. Są to masowe przedsięwzięcia, w ramach których odbywają się występy i prezentacje nie tylko z dziedziny szeroko rozumianej kultury, ale także sportu, oświaty i ekologii. Euroregion Tatry organizuje od 1997 roku coroczną imprezę kulturalną pod nazwą „Euroregion bez Granic''. Program tej imprezy obejmuje występy folklorystycznych i regionalnych zespołów muzycznych, baletowych i kabaretowych, wystawy sztuki ludowej, fotografii artystycznej, tkactwa artystycznego, prac plastycznych itp.

Innym przykładem jest organizowane w euroregionie Sprewa-Nysa-Bóbr w Gubinie (po polskiej stronie) i Guben (po stronie niemieckiej) „Święto Młodych''. Trwająca zazwyczaj trzy dni impreza, w której uczestniczy każdorazowo kilkuset młodych Polaków i Niemców, obejmuje między innymi występy muzyczne, taneczne i wokalne, pokazy grafitti, warsztaty plastyczne i orkiestr dętych. Podobny charakter ma Polsko-Niemiecki Festiwal Młodzieży organizowany w euroregionie Pomerania. Co roku bierze w nim udział 1500 młodych ludzi od 12 do 26 roku życia z Polski, Niemiec i Szwecji. Młodzież prezentuje swoje umiejętności w takich kategoriach, jak: folklor, orkiestra, zespół rockowy, chór, teatr, taniec, grupa dziennikarska, grupa fotograficzna i inne.

Przykładem działań w dziedzinie sztuk plastycznych jest między innymi organizowany nieprzerwanie od 1994 r. międzynarodowy plener malarski „Sztuka na granicy'' w Kostrzynie (euroregion Pro Europa Viadrina). W dziedzinie muzyki wymienić można Międzynarodowy Festiwal Chóralny w Szczecinie (euroregion Pomerania) organizowany od 1998 roku przez Niemiecki Związek Śpiewaczy, Polski Związek Chórów i Orkiestr i Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie. Imprezą nie tylko o lokalnej renomie w dziedzinie teatru jest Festiwal Teatrów Ulicznych w Jeleniej Górze (euroregion Nysa).

Podejmowane inicjatywy noszą bardzo znaczące nazwy: „Spotkania w połowie drogi'', „Sztuka nie zna granic'', „Spotkania Ponad Granicami'', „Muzyka łączy narody'',„Muzyka zaciera granice'',„Kultura bez granic'',„Granica nas nie dzieli'', itp.

W celu zintensyfikowania współpracy i lepszej informacji euroregiony umieszczają informacje o planowanych wspólnych wydarzeniach na własnych stronach internetowych, przygotowują transgraniczne kalendarze kulturalne,[10] a nawet tworzą specjalne systemy informacyjne (na przykład polsko-czeski Inforeg 2000[11] czy moduł „Na pograniczu'' w ramach Informatora Kulturalnego Województwa Śląskiego informujący o wydarzeniach kulturalnych na pograniczu polsko-czeskim i polsko-słowackim na terenie euroregionów: Beskidy, Śląsk Cieszyński i Silesia[12]).

[10] Kalendarz wybranych imprez kulturalnych, sportowych i gospodarczych odbywających się na terenie Euroregionu „Tatry'' w II połowie 2006 roku liczy 37 stron i zawiera 169 pozycji.

[11] <www.inforeg.pl/index.php>.

[12] <www.silesiakultura.pl/pogranicze.php>.

Młodzież i sport. Współpraca młodzieży obejmuje przedsięwzięcia we wszystkich wyróżnionych sferach kultury. W dziedzinie muzyki interesującym przykładem jest siedemdziesięcioosobowa młodzieżowa orkiestra symfoniczna „Luvenes Symphonyaci Trium Regionum''.Została ona założona w październiku 1992 roku. Składa się z najlepszych uczniów z 12 niemieckich, polskich i czeskich szkół muzycznych euroregionu Nysa. Orkiestrą na zmianę dyryguje polski, czeski i niemiecki dyrygent. Zrealizowano dotychczas wiele koncertów w Jeleniej Górze, Libercu, Görlitz, Zittau, Hoyerswerda i Dreźnie, Annabergu, ale także w Paryżu i Bonn. Projekt ten wspierany jest przez Ministerstwo Kultury Saksonii, Radę Europy i Unię Europejską. Od 1998 roku działa także podobna orkiestra w euroregionie Pomerania. Zespół liczy kilkudziesięciu młodych muzyków, słuchaczy polskich i niemieckich szkół muzycznych z pogranicza (Szczecin, Greisfwald, Stralsund), którzy kilka razy do roku spotykają się na kilkudniowych warsztatach, przygotowują program i koncerty. Orkiestra ma siedzibę w Szczecińskim Zamku Książąt Pomorskich.

Wspólne dziedzictwo kulturowe. Przykładem działań w tej sferze stosunków kulturalnych jest realizowana restauracja i konserwacja znajdującego się po polskiej stronie granicy, pochodzącego z 1680 roku, pałacu w Dąbroszynie, towarzyszących mu obiektów sakralnych wraz z grobowcami byłych właścicieli oraz przypałacowego parku. W 1999 r. zakończono między innymi renowację XVII-wiecznego sarkofagu ze szczątkami feldmarszałka Hansa Adama Schninga, wodza pruskiego i właściciela Dąbroszyna. Pałac jest statutową siedzibą euroregionu Pro Europa Viadrina oraz Polsko-Niemieckiego Stowarzyszenia Educatio Pro Europa Viadrina.

Podobny projekt zrealizowano w euroregionie Nysa, gdzie dokonano rewaloryzacji wzniesionego w XVI w. przez Kaspra II, przedstawiciela rodu Schaffgotschów, Dworu „Czarne'' w Jeleniej Górze z przeznaczeniem na Międzynarodowy Ośrodek Kultury Ekologicznej.[13]

W euroregionie Silesia opracowano i opublikowano podręcznik *Wspólne raciborsko-opavskie dziedzictwo. Podręcznik do edukacji regionalnej.* Jest on wykorzystywany na lekcjach historii, geografii i przyrody w szkołach podstawowych na terenie euroregionu. Do prowadzenia tych lekcji opracowano specjalny program nauczania.[14]

Jako przykład może służyć także, będąca jednym z elementów dorocznej imprezy „Krościeńskie lato'' (euroregion Tatry), wystawa w Galerii Sztuki Ludowej w Krościenku, na której w 1999 roku prezentowano m.in. malarstwo olejne i na szkle, rzeźbę, hafty i wyroby rękodzieła ludowego – dzieła artystów ze Starej Lubowni i Gminy Krościenko. Podobna cykliczna Wystawa Twórców Ludowych i Rzemiosła Artystycznego Pogranicza Polsko-Czeskiego organizowana jest w euroregionie

[13] <www.fke.org.pl/home.htm>.

[14] K. Szczepocka, *Współpraca transgraniczna w województwie śląskim na przykładzie euroregionów „Beskidy'', „Silesia'', „Śląsk Cieszyński''*, „Śląski Przegląd Statystyczny'' 2004, nr 3, s. 80.

Pradziad. Ciekawym przedsięwzięciem podjętym w euroregionie Pro Europa Viadrina jest projekt „Muzyka i historia''.Jest to cykl koncertów, w ramach których polscy i niemieccy muzycy wykonują utwory (często zapomniane) należące do polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego.

Środki masowego przekazu. Przykładem tego typu działań jest dwujęzyczny dwumiesięcznik „Transodra Ekstra. Wzdłuż i w poprzek granicy. Polsko-niemiecki przegląd prasy pogranicza''. Wydawany od 1997 roku wspólnie przez Polsko--Niemiecki i Niemiecko-Polski Klub Dziennikarzy „Pod Stereo-Typami''[15] we współpracy z Zarządem Miasta Szczecina, Sekretariatem euroregionu Pomerania i Towarzystwem Niemiecko-Polskim Brandenburgii zawiera przegląd polskiej i niemieckiej prasy lokalnej (kopie oryginalnych artykułów) ukazującej się na pograniczu lub zajmującej się tą problematyką, uzupełniane o publikacje z prasy centralnej.

W Nowej Rudzie (euroregion Glacensis) wydawany jest od listopada 1989 r. ponadgraniczny polsko-czesko-niemiecki magazyn „Ziemia Kłodzka – Od Kladskeho pomez – Glatzer Bergland'' redagowany przez międzynarodowe kolegium. Z inicjatywy grupy wolontariuszy i społeczników z obu stron rzeki Olzy – tzn. z polskiego i czeskiego Cieszyna – w latach 1989–2004 ukazywało się czasopismo społeczno-kulturalne „Znad Olzy''. Pismo przyjęło program integracji kulturalnej terenów całego Śląska Cieszyńskiego. Na swoich łamach zamieszczało teksty polskich i czeskich autorów (w obu językach) dotyczące historii i aktualnych problemów ziemi cieszyńskiej. Opisywało i komentowało wydarzenia kulturalne po obu stronach Olzy, dokumentowało działalność polsko-czeskich i czesko-polskich kół i stowarzyszeń, zamieszczało prezentacje poetyckie, artykuły publicystyczne, a także sporo materiałów z zakresu szeroko rozumianego poradnictwa (turystyka, kuchnia, porady zdrowotne).

„Radio Pomerania''to przedsięwzięcie rozgłośni NDR (Norddeutsche Rundfunk) w Greifswaldzie i Polskiego Radia w Szczecinie. Wspólnie realizuje blisko godzinne audycje emitowane następnie raz w miesiącu po niemiecku przez NDR i po polsku przez rozgłośnię PR w Szczecinie. Rozgłośnia w Szczecinie udostępnia środki techniczne umożliwiające nagranie, NDR Greifswald pokrywa koszty finansowe. Audycja ma charakter magazynu informacyjno-rozrywkowego, w którym oprócz wiadomości z euroregionu, propozycji ofert kulturalnych i turystycznych jest także minikurs językowy – polski dla Niemców i niemiecki dla Polaków. W każdej audycji jest też konkurs dla słuchaczy i duża porcja muzyki.[16]

[15] Klub działa od 1993 r.; zrzesza około 80 dziennikarzy z prasy, radia i telewizji z całych Niemiec i całej Polski, a więc nie tylko z obszaru euroregionu Pomerania. Sekretariat euroregionu (Szczecin) jest oficjalną siedzibą Klubu w Polsce.

[16] A. Stangneth, Z. Plesner, *„Radio Pomerania'' – Polsko-niemiecka audycja radiowa,* „Biuletyn Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji'', listopad 2000.

W ramach euroregionów współpracę koordynują i realizują konkretne przedsięwzięcia statutowe organy, w tym powołane w części euroregionów grupy robocze do spraw kultury. Funkcjonują one samodzielnie lub jako podgrupy w szerszych grupach do spraw oświaty, młodzieży, turystyki i sportu. Powoływane są także przez strony instytucje, których zadaniem jest działanie na rzecz kulturalnej i naukowej współpracy. Bardzo interesującym przykładem jest utworzone w 2001 roku w Domu Gerharta Hauptmanna[17] znanym także pod nazwą Willa Polny Kamień (Wiesenstein) w Jeleniej Górze – Jagniątkowie, Centrum Spotkań, Wymiany i Badań. Od 1 maja 2005 r. instytucja ta działa jako Muzeum Miejskie „Dom Gerharta Hauptmanna''. Promuje ono wielokulturowy charakter dziedzictwa regionu Dolnego Śląska. Realizuje działania z zakresu muzealnictwa, takie jak gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie do celów naukowych i edukacyjnych zbiorów związanych z twórczością literacką Hauptmanna, a także literaturą i historią materialną Śląska. W ramach działalności naukowo-oświatowej prowadzone są badania nad literaturą i historią Śląska, organizuje się międzynarodowe warsztaty, sympozja i konferencje naukowe o charakterze literackim, teatralnym, muzealnym oraz historycznym, a także inne imprezy kulturalne, koncerty i odczyty, wieczory autorskie. Działalność muzeum wzbogaca specjalistyczna biblioteka z czytelnią, gdzie między innymi wśród wielu ciekawych pozycji literatury niemieckiej, śląskiej znajdują się cenne pierwsze wydania dzieł Hauptmanna, zdjęcia, archiwalia, opracowania naukowe i monografie na temat pisarza.[18]

* * *

Ocena dotychczasowych osiągnięć euroregionów jest bardzo różna. Niektórzy je deprecjonują, twierdząc, że „praktyka wykazuje, że euroregiony nie mają żadnego wpływu na rozwój transgranicznej współpracy. Tam gdzie już działają, nie zanotowano aktywizacji wzajemnych kontaktów ludności pogranicza. Poza symboliczną wymianą kulturalną euroregiony nie mogą się wykazać żadnymi znaczniejszymi dokonaniami''.[19] Wydaje się, że ocena ta jest zdecydowanie za surowa. Trzeba się jednak zgodzić, że efekty materialne ich działalności są jeszcze dość skromne. Tym niemniej współpraca transgraniczna w dziedzinie kultury przynosi Polsce jako państwu oraz wspólnotom terytorialnym regionów przygranicznych wyraźne korzyści. Można je za Jerzym Regulskim określić jako:

[17] Gerhard Hauptmann (1862–1946), niemiecki pisarz o światowej sławie, laureat literackiej Nagrody Nobla w 1912 roku.

[18] <www.muzeum-dgh.pl/pol/index.php>.

[19] Wypowiedź prof. B. Winiarskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego, PAP 2.03.1995.

* polityczne: przezwyciężanie obaw przed zagrożeniem ze strony sąsiadów; dotyczy to głównie granicy z Niemcami, Ukrainą i Rosją oraz

* wychowawcze: wzajemne poznanie prowadzi do akceptacji „obcych''.[20]

Niezależnie od oceny funkcjonowania polskich euroregionów, za bardzo pozytywny należy uznać sam fakt ich powstania. Zaangażowanie społeczności lokalnych w działalność przekraczającą granicę państwa jest ważne przecież nie tylko z punktu widzenia interesów tych społeczności, ale również z perspektywy interesów Polski. Jest to krok na drodze do pełnej integracji naszego państwa ze Wspólnotami Europejskimi, ważny element budowania przyjaznego i bezpiecznego sąsiedztwa, zacieśniania więzów w regionie środkowoeuropejskim. Jako podsumowanie niech służy następująca wypowiedź: „Dzięki nim [euroregionom] coś się dzieje w lokalnych wspólnotach. Powstają regionalne grupy interesów, ożywia się zamarły przez dziesiątki lat ruch graniczny. Znikają uprzedzenia między sąsiadami. Robi się normalnie''.[21]

SUMMARY

The author discusses selected examples of undertakings in five areas regarded by the Council of Europe as the most important ones in the transborder cultural cooperation, that is: education, cultural events, youth and sports, common cultural heritage, and mass media.

Transborder cooperation in the field of culture brings to Poland as state and to the communities of the border regions distinct, although not quite notable benefits. The latter can be described mostly as political benefits, understood as overcoming of fears of threat from neighbours and the gradual elimination of barriers in the mutual contacts, as well as educational benefits, that is the knowledge, better understanding and acceptance of the things that were unknown and alien so far.

[20] Cyt. za: A. Wańkowicz, *Za i przeciw euroregionom,* „Trybuna'' 23.01.1995.

[21] A. Hałaciński, cyt. za: E. Krzemień, *Granice dla ludzi,* „Gazeta Wyborcza'' 18.02.1993.